

30.8.2021

EOAK/3779/2021

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Pasi Pölönen

Esittelijä: Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Kristian Holman

TARKASTUS: KARJALAN PRIKAATI 9.6.2021

Tarkastuskohde

Karjalan prikaati

Tarkastusajankohta

9.6.2021 (eTuven välityksellä)

Osallistujat EOAK:sta

Apulaisoikeusasiamies Pasi Pölönen

Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Kristian Holman

Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Pia Wirta

Osallistujat tarkastuskohteesta

Prikaatin komentaja, prikaatikenraali Jukka Jokinen

Esikuntapäällikkö, everstiluutnantti Juhani Skyttä

Oikeusupseeri, kapteeni Sami Ketola

Keskusteluihin osallistuivat omaa toimialaansa koskevissa asioissa sotilaspastori Jarkko Lievonen, sosiaalikirjuri Anna Kuusela ja Riikka Sarapelto sekä Sotilaslääketieteen keskuksen alaisen Vekaranjärven terveysaseman edustaja. Lisäksi apulaisoikeusasiamies tapasi prikaatin varusmiestoimikunnan toimihenkilöitä

Tarkastuksen suorittamisesta

Eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain (197/2002) mukaisesti oikeusasiamies toimittaa tarkastuksia erityisesti puolustusvoimien eri yksiköissä seuratakseen varusmiesten ja muiden asepalvelusta suorittavien kohtelua. Oikeusasiamies suoritti Karjalan prikaatin tarkastuksen viimeksi 27.10.2016.

Tarkastus toimitettiin etukäteen laaditun ohjelman (MR8530) mukaisesti. Apulaisoikeusasiamies tutustui etukäteen Karjalan prikaatista saamaansa aineistoon, joka sisälsi mm. kurinpito- ja vahinkopäätöksiä sekä selvityksiä varusmiesten palvelusjärjestelyistä.

Tähän pöytäkirjaan on kirjattu vain sellaiset asiat ja havainnot, joihin

apulaisoikeusasiamies on tarkastuksen yhteydessä kiinnittänyt huomiota ja joilla saattaa olla merkitystä varusmiesten kohtelua ja palvelusolosuhteita edelleen kehitettäessä.

Yleistä tarkastuskohteesta

Keskustelu prikaatin johdon kanssa

Karjalan Prikaatiin astuu palvelukseen vuosittain noin 4 000 varusmiestä kahdessa saapumiserässä, joista noin 65 % tulee Uudeltamaalta ja noin 15 % Kymenlaakson alueelta.

Näin merkittävässä määrässä varusmiehiä on havaittavissa varusmiesaineksen eriytymistä sellaisiin, joilla on elämänhallinta ja -tilanne hyvä ja toisaalta sellaisiin, jotka selkeästi ovat syrjäytymisvaarassa ja voivat huonosti. Prikaatin vaikutusmahdollisuudet varusmieskoulutuksen puitteissa varusmiesten elämänhallintaan ovat rajalliset. Palveluksen keskeyttää noin 16 % varusmiehistä.

Karjalan prikaatiin kuuluu kuusi joukkoyksikköä. Prikaati kouluttaa kaikkien maavoimien aselajien joukkoja. Joukkojen käyttämän kaluston lisääntyminen edellyttää jatkuvaa kouluttautumista ja on lisännyt huomattavasti henkilöstön työmäärää. Organisaatioon kuuluu lisäksi Karjalan prikaatin esikunta sekä Etelä-Savon ja Kaakkois-Suomen aluetoimistot.

Merkittävänä muutoksena oikeusasiamiehen edellisen tarkastuksen jälkeen ovat valmiudellisten asioiden korostuminen. Prikaatiin on perustettu palkatusta henkilöstöstä ja varusmiehistä koostuva valmiusyksikkö, jolla on valmius vastata nopeasti turvallisuusympäristössä tapahtuviin muutoksiin.

Koronatilanteesta johtuen varusmieskoulutuksen lomajärjestelyissä ja koulutuksen toteuttamisessa noudatetaan kohortointia eli eri osastoissa toimimista. Yksi osasto on kerrallaan kaksi viikkoa lomalla, mitä seuraa neljän viikon palvelusjakso varuskunnassa. Palvelusjakso sisältää lähtökohtaisesti kaksi viikkoa koulutusta kasarmilla ja kaksi viikkoa maastossa. Kohortointiin liittyvä pitkä kiinnioajakso voi olla joillekin varusmiehille henkisesti kuormittava ja tämä osaltaan saattoi heijastua siviilipalvelukseen hakeutuneiden varusmiesten määrän merkittävänä nousuna (1/21 saapumiserässä 8,5 %, kun yleensä ollut noin 6 %).

Varuskunnan rakennuskanta on pysynyt ennallaan. Kasarmirakennuksia (yhteensä 5 kpl) on peruskorjattu ja enää yksi kasarmirakennus on peruskorjaamatta, mutta tässäkin rakennuksessa oli tehty ilmanvaihdon korjaustöitä. Sisäilmaongelmia kasarmirakennuksissa ei ollut ilmennyt tai ainakaan niistä ei oltu tehty ilmoituksia. Sinällään varusmiehet olivat lähtökohtaisesti varsin tyytyväisiä päästessään maastojaksolta kasarmiolosuhteisiin.

Esikuntarakennuksessa oli havaittu sisäilmaongelmia ja rakennus puretaan ja tilalle rakennetaan uusi rakennus. Esikunnan henkilöstö työskentelee sillä välin väistötiloissa.

Tarkastushavainnot käytyjen keskustelujen pohjalta

Keskustelu varusmiestoimikunnan edustajien kanssa

Varusmiestoimikunnan edustajat kertoivat suurimman osan toiminnastaan tapahtuvan koronapandemian järjestelyjen johdosta etänä. Mitään tapahtumia ei ole ollut mahdollista viimeisen vuoden aikana järjestää. Kysyntää niille olisi.

Varusmiestoimikunnan käytettävissä olivat Skype sekä muut sosiaalisen median viestintäkanavat. Yhteydenottoja ja kysymyksiä varusmiehiltä sekä Karjalan prikaatiin palvelusta suorittamaan tulevilta oli paljon. Varusmiestoimikunnan yhtenä tavoitteena olikin ylläpitää yhteyttä uusiin alokkaisiin heidän tulevan palvelunsa helpottamiseksi ja mahdollisesti ilmenevien ongelmien ennalta ehkäisemiseksi ja selvittämiseksi.

Varusmiestoimikunnan edustajat kertoivat yhteistyön sosiaalikirjastoerien ja myös komentajan kanssa toimivan hyvin (toimiva keskusteluyhteys esimieheen ja esikuntaan, tarvittaessa suoraan komentajaan).

Karjalan prikaatissa on mahdollisuus yhteismajoitukseen, jossa miehet ja naiset ovat sijoitettu samaan tupaan. Kysymyksessä on vapaaehtoisuuteen perustuva menettely. Kokemukset yhteismajoituskokeilusta ovat olleet positiivisia. Toisaalta tuotiin esiin, että tupien täyttöasteen ollessa varsin korkea (enimmillään 14 henkilöä samassa tuvassa) jotkut saattavat tietoisesti majoitusväljyyttä saadakseen jättää osallistumatta yhteismajoitukseen päästäkseen sellaiseen tupaan, johon oli asutettu vain muutama henkilö.

Varusmiehille jaettavien varusteiden kerrottiin olevan välillä huonokuntoisia. Varusmiehet ihmettelivät, miksi rikkinäisiä varusteita ylipäättään on kierrossa, kun ne pitäisi poistaa. Rikkinäisten varusteiden osalta kaikki alokkaat eivät olleet tietoisia, että ne voisi välittömästi vaihtaa. Varusteiden kuntoa verrattiin Kaartin jääkäriyrykmentissä varusmiehille jaettaviin varusteisiin, joiden kerrottiin olevan uudempia ja parempikuntoisia. Erityisesti arvosteltiin vanhanmallista sirpaleliiviä sekä sadevaatteiden vedenpitävyyttä.

Varusmiesten koulutus koettiin mielekkääksi ja kouluttajien kerrottiin olevan pääsääntöisesti asiallisia. Joillakin upseeriksi äskettäin valmistuneilla kouluttajilla kuitenkin kerrottiin olevan ”voimafantasioita”. Tällä tarkoitettiin sitä, että mitä tahansa varusmies kertoi esimerkiksi varusteidensa kunnosta, ei uskottu, ennen kuin asia oli itse todettu (esim. lapio oli rikki – oli vastattu ”ei ole, et vain osaa kaivaa”). Tällaiset kokemukset olivat kuitenkin yksittäisiä eikä niitä sen enemmälti haluttu yksilöidä. Sinällään kerrotun käyttäytymisen todettiin aiheuttavan luottamuspulaa ja nostavan kynnystä ylipäättään mainita henkilökunnalle mistään epäkohdasta.

Muutamia varusmiesten keskinäisiä kiusaamistapauksia kerrottiin ilmenneen, mutta niihin oli puututtu prikaatin toimesta asianmukaisesti ja asiat oli saatu selvitettyä.

Varusmiehet totesivat koronatilanteesta johtuvaan kohortointiin liittyvän neljän viikon kiinniolojakson tuntuvan pitkältä ajalta. Erityisesti maastomajoituksessa oli välillä ruoan riittävyuden kanssa ilmennyt ongelmia. Ruokaa oli kuitenkin saatu tilattua lisää.

Altistumistapauksissa tapahtuneet tupien eristämiset koettiin raskaaksi. Tilannetta kuitenkin helpotti, jos eristetyille pystyttiin järjestämään jotain mielekästä ohjelmaa. Myös eristetyille sotilaskodista järjestetyt ns. sotkukassit koettiin hyvänä järjestelyinä.

Yleisesti varusmiehet olivat tyytyväisiä prikaatissa saamaansa terveydenhoitoon.

Varusmiehille ja vapaaehtoista asepalvelusta suorittaville naisille tarjotaan mahdollisuus ottaa vapaaehtoinen koronarokote Puolustusvoimissa. Koronarokotukset toteutetaan heinäkuussa, ja ne koskevat sekä 5.7.2021 palvelukseen astuvia varusmiehiä, että aiemman saapumiserän palveluksessa jatkavia varusmiehiä. Rokotus on vapaaehtoinen.

Keskustelu terveydenhuollon edustajien, sosiaalikuraattorien sekä papin kanssa

Puolustusvoimien logistiikkalaitoksen ja Sotilaslääketieteen keskuksen alainen Vekaranjärven terveysasema järjestää varusmiesten terveydenhoidon. Terveysasemalla henkilökuntaa on 37, joista kolme lääkäriä, 23 sairaanhoitajaa, hammaslääkäri, hammashoitaja ja röntgenhoitaja. Yksi lääkärin tehtävä on täytetty osa-aikaisesti. Varusmiesten vastaanottokäyntejä oli vuonna 2020 noin 45 000.

Vekaranjärven terveysaseman edustajat kertoivat olevansa hyvin tyytyväisiä yhteistyöhön prikaatin kanssa. Terveysaseman henkilöstö kuitenkin toimii ajoittain ääri rajoilla; henkilöstömäärän kerrottiin pysyneen samana, vaikka työmäärät olivat erityisesti koronapandemian aikana nousseet. Erityisesti kahdessa toimipaikassa toimiminen (varuskunnassa sekä Pahkajärven ensihoitoasemassa) vaatii kalustoa, materiaalia ja henkilöstöä. Järjestely oli kuitenkin saatu toimimaan tyydyttävällä tavalla. Lomavuorossa olevien perusyksiköiden varusmiehet ovat joutuneet puolikiireellisissäkin asioissa tukeutumaan kotikuntansa sairaanhoitoon, mikä on aiheuttanut haasteita tiedonkulussa ja hoidon jatkuvuudessa.

Sosiaalikuraattorit kertoivat, että koronatilanteen alkaessa lähes kaikki varusmiesten yhteydenotot olivat koskeneet koronaa, mutta tilanne on tältä osin palautunut tavanomaisiin aiheisiin (esim. toimeentuloa koskevat kysymykset). Henkilökohtaisen kohtaamisen sijasta oli käytetty puhelinta sekä sosiaalisen median viestintäkanavia. Nämä olivat osoittautuneet toimiviksi.

Papin toimialaan kuuluvan työn sen sijaan kerrottiin soveltuvan tehtäväksi parhaiten henkilökohtaisen kohtaamisen yhteydessä; ahdistuksen tai omaisen menetyksen käsitteleminen etäyhteydellä ei ole tarkoituksenmukaista. Myös papin näkyvyydellä on merkitystä, jotta kynnyks kohtamiselle ei muodostuisi liian korkeaksi.

Yleisesti sosiaalikuraattorien palveluiden tarpeen todettiin lisääntyneen. Varusmiesten kotiuttamiskeskustelut vievät valtaosan sosiaalikuraattorien työpanoksesta, eikä aikaa jää varsinkaan prikaatin henkilökunnalle, vaikka henkilökunnan jaksaminen aiheuttaa yhtä lailla huolta. Joitakin yksittäisiä työnohjauksia oli kuitenkin pystytty toteuttamaan.

Varusmiesten psyykkisestä hyvinvoinnista kannettiin huolta. Prikaatissa tulisi olla asiantuntemusta (psykiatrisia sairaanhoitajia ja psykologeja) tunnistamaan tällaisia ongelmia sekä jo ennalta huolehtimaan varusmiesten psyykkisestä hyvinvoinnista. Varusmiesten fyysiset vammat ovat helposti tunnistettavissa ja niihin reagoidaan esimerkiksi palveluskelpoisuusluokkaa muuttamalla, mutta henkisen järkkymisen ja pahoinvoinnin tunnistaminen on vaikeampaa.

Siviilipalvelukseen hakeutumisten kerrottiin tapahtuneen melko usein pitkän lomalta paluun päätyttyä ja mahdollisesti osin johtuvan pelosta tulla mahdollisessa altistumistapauksessa eristetyksi ("karanteenikokemukset"). Toisaalta myös siviilipalveluksen koulutusjakson muutokset (etäopiskelu kotoa käsin) saattoivat lisätä sen houkuttavuutta.

Prikaati toimii korona-ajan järjestelyissä kolmessa kohortissa. Sosiaalikuraattorit (2 henkilöä) ja papit (2 henkilöä) toimivat työpareina vuoroviikoin. Toivottavana pidettiin, että jokaisella kohortilla olisi oma sosiaalikuraattori ja pappi.

Prikaatissa on aikaisemmin varusmiehille järjestetty rippikoulun käymisen mahdollisuus. Nyt tällaista mahdollisuutta ei ole ollut. Jatkossa rippikoulu on tarkoitus järjestää alueellisena yhteistyönä.

Luottamukselliset puhelimitse toteutetut keskustelut varusmiesten kanssa (kanslian edustajalle tehdyn ennakoilmoittautumisen perusteella)

Apulaisoikeusasiamiehen kanssa keskustellut henkilö kertoi kahdesta tapauksesta, joissa häntä kummeksutti, ettei asiassa ollut ryhdytty prikaatin henkilökunnalle tehdystä ilmoituksesta huolimatta mihinkään toimenpiteisiin.

Ensimmäisessä tapauksessa toinen varusmies oli tönäissyt häntä selästä sillä seurauksella, että tönäisystä aiheutunut vamma oli vaatinut lääkärin hoitoa ja toipuminen oli kestänyt kauan. Asiasta oli kerrottu yksikön päällikölle, mutta asia ei ollut johtanut jatkoselvityksiin.

Toisessa tapauksessa oli kysymys sotilaspoliisien toimesta järjestetystä valvontatarkastuksesta, jossa erään varusmiehen hallusta löytyi luvattomasti rynnäkkökiväärin paukkupatruunoita. Asia ei johtanut mihinkään jatkotoimenpiteisiin kyseisen varusmiehen osalta.

Kyseinen henkilö kertoi myös eräässä prikaatin yksikössä havaitsemistaan epäkohdista, jotka koskivat muun muassa koronarajoitusten noudattamista, käsidesin juomista

päihtymistarkoituksessa ja ilmoitettuihin epäkohtiin puuttumatta jättämistä. Lisäksi henkilö kertoi vapaaehtoista asepalvelusta suorittavia naisia sekä kasvissyöjiä halventavasta kielenkäytöstä.

Apulaisoikeusasiamiehen kanssa keskustellut henkilö antoi luvan nimensä ilmoittamiseen asian selvittämisen yhteydessä. Hän toivoi, että tapahtumia selvitettäisiin kantelumenettelyn sijaan ensisijaisesti prikaatin sisäisesti. Kerrotut tapahtumat saatettiin tässä pöytäkirjassa kirjattua yksilöidymmin prikaatin komentajan tietoon loppukeskustelun yhteydessä.

Karjalan prikaatista ilmoitettiin eduskunnan oikeusasiamiehen kansliaan, että tapahtuman selvittäminen aloitettiin välittömästi asian tultua tämän tarkastuksen loppukeskustelussa esille.

Etukäteen saadusta materiaalista tehtyjä havaintoja

Apulaisoikeusasiamiehen käytettävissä olivat joukko-osaston 10 viimeisintä kurinpitotarkastusta mahdollisine täytäntöönpanotietoineen sekä näitä koskevat esitutkintapöytäkirjat.

Yleisimpänä seuraamuksena oli käytetty ylimääräistä palvelusta. Sinällään poistumiskiellon täytäntöönpano saattaisi vaikeutua kohortoinnin johdosta ja seuraamusten (poistumiskiellon välttäminen seuraamuksena) kerrottiin perustuvan Pääesikunnan antamaan korona-ajan seuraamussuositukseen.

Apulaisoikeusasiamiehen käytettävissä olivat myös joukko-osaston viisi viimeisintä vahingon aiheuttajan korvattavaksi määrättyä ja viisi viimeisintä valtion vahingoksi jäänyttä vahinkopäätöstä, sekä joukko-osaston vahingonkorvausasioita koskeva ohje (3.7.2019, HN105).

Yleisesti voitiin todeta, että omaisuuteen kohdistuvien vahinkojen selvitysmenettely näyttäytyy usein vahingoittuneen tai kadonneen omaisuuden arvoon nähden varsin byrokraattisena sekä aikaa ja kustannuksia kuluttavana, kun kysymys saattaa olla muutamien kymmenien senttien tai eurojen vahingoista.

Prikaatin vahingonkorvausohjeeseen sisältyi havainnollinen liite esimerkeistä häviämistapausten korvauskysymysten ratkaisussa. Loppukeskustelun yhteydessä prikaatin komentaja mainitsi Maavoimien esikunnasta saatavan erinomaisesti oikeudellista tukea vahingonkorvauskysymyksissä.

Loppukeskustelu prikaatin komentajan kanssa

Apulaisoikeusasiamies saattoi prikaatin komentajan tietoon edellä pöytäkirjasta ilmeneviä havaintojaan.

Apulaisoikeusasiamies kertoi, että varusmiestoimikunnan edustajien kanssa käydyn keskustelun perusteella tieto apulaisoikeusasiamiehen tarkastuksesta ei ilmeisesti ollut tavoittanut kaikkia varusmiehiä.

Prikaatin komentaja kertoi apulaisoikeusasiamiehelle, miten tarkastuksesta oli ilmoitettu etukäteen eikä kerrotussa menettelyssä ilmennyt huomautettavaa.

Apulaisoikeusasiamies piti ymmärrettävänä, että koronapandemian aikana varusmiehet on jaettu niin pieniin osastoihin ja eri sijainteihin, ettei tieto tulevasta oikeusasiamiehen tarkastuksesta ole välttämättä tavoittanut kaikkia. Lisäksi oma haasteensa oli tarkastuksen toteuttaminen videoneuvotteluyhteydellä ja varusmiesten kanssa käytyjen keskustelujen osalta erikseen puhelimitse kanslian edustajalle tehdyn ennakoilmoittautumisen perusteella.

Tarkastus ei antanut tehtyjen havaintojen perusteella aihetta laillisuusvalvojan toimenpiteisiin.

Pöytäkirja on ollut luonnosvaiheessa Karjalan prikaatin kommentoitavana.